

Валентина Миронова

Античні автори в гомілетичі Києво-Могилянської Академії

У XVII ст. в Україну прийшло бароко, прийшло із Заходу, “як течія “модерна” (Чижевський 2006: 35), цим самим привертаючи до себе увагу широких кіл населення, прийшло в момент загального піднесення українського життя. XVII ст. “зробилося для України [...] для української культури добою якщо не “золотою”, то “срібною...” (Чижевський 2006: 36).

Українському літературному бароко XVII ст. притаманні всі основні якості стилю: античність сприйняття і відображення світу, почуттєва й інтелектуальна напруженість, поєднання аскетичних закликів з гедонізмом, рафінованості з брутальністю, абстрактної символіки з натуралістичністю, динамічність, афектованість, театральність, феєричність, ілюзіонізм (Крекотень 1987: 8-9). Письменники і проповідники XVII ст. використовують у своїх творах алегоріку, метафори, уподібнення, античні образи й християнські. Їхнім творам притаманна контрастність, живописність і гротескність.

Істотним ідейно-тематичним напрямком літератури у XVII ст. лишається церковна проповідь і агіографія. Значення проповіді як провідного жанру ораторської прози і за змістом, і за формою, і за суспільною функцією вийшло за межі суто церковної настанови. Проповідь, окрім завдань просвітительських, виконувала також і завдання спеціально-естетичні, таким чином вона ставала виразно бароковою (Крекотень 1983: 7, 17).

Творчість найвидатніших українських церковних і культурних діячів другої половини XVII ст. пов'язана з Києво-Могилянською колегією, за посередництва якої Україна вступила у простір західної освітньої комунікації, учасникам якої були зрозумілі сенс та ідеї ключових античних текстів, а латинська мова доби Августа залишалася символом універсальності й зразковості.

Найвидатнішими представниками нового типу української проповіді в другій половині XVII ст. були вихованці Києво-Могилянської колегії Іоаникій Галятовський і Антоній Радивилівський.

Проповіді І. Галятовського створювалися від 50-х до 60-х років XVII ст. і були надруковані в 7 виданнях, а творчий доробок А. Радивилівського складався з двох томів проповідей, які були видані відповідно у 1676 р. під назвою “Огородок Марії Богородиці” та в 1688 році - під назвою “Венец Христов”.

І. Огієнко зазначав, що проповіді архімандрита і ректора Київської академії І. Галятовського та ігумена Київського Нікольського монастиря А. Радивилівського були написані “простою, хорошою тодішньою українською мовою” (Огієнко 1995: 112). К. Біда, дослідник творчості І. Галятовського, підкреслював, що І. Галятовський писав свої проповіді майже народною мовою. Ця мова була найбільш зрозумілою для тодішнього українського суспільства і була продовженням традиції української літератури XVII ст., у якому народна мова почала здобувати права горожанства в усіх літературних жанрах (Біда 1975: v-xc1).

Український мовознавець Л. Гнатюк визначала, що у мові проповідей І. Галятовського наявні церковно-слов'янські елементи, оскільки вони були “органічними складниками його мовної свідомості, як і свідомості староукраїнського суспільства в цілому” (Гнатюк 2010: 76).

Українські проповідники кінця XVI-початку XVII ст. досягали зрозумілості і доступності своїх повчань та настанов простотою викладу та будували їх без особливих риторичних хитрощів. Для того, щоб задовольнити смаки аудиторії, проповідникам доводилося вводити у свої промови незвичайні і цікаві факти і відомості, приклади та оповідання з використанням порівнянь, метафор і алегорій.

В основу проповідей покладено роз'яснення християнських прав і тлумачення Святого письма. В якості прикладів обидва автори використовують ілюстративний матеріал з творів римських, грецьких і новолатинських авторів, переважно тих, що вивчалися у програмах гуманістичної школи. Ці приклади мали за мету поживити увагу аудиторії і заохотити її до слухання. І. Галятовський, зокрема, радив проповідникам черпати приклади з найрізноманітніших джерел:

Треба читати Библию, животи святых, [...] треба читати гистории и кройники о розмаитых панствах и сторонах, що ся в них деяло і тепер що ся дее...

Если ты книги и казаня будеш читати, знайдеш в них достаточную матерію на отпор еретикам, на збудоване верным и на спасение души своей (Галятовський 1985: 220).

Це обумовлювало специфіку барокового проповідування XVII ст., невід'ємною частиною якого стало використання прикладів (*exempla*) і зрозумілість викладу.

І. Галятовський, зокрема, підкреслював:

старайся, жебы всі люде зрозумілы тое, що ты мовишь на казаню, бо с(вя)тый Иван Златоустый мудрый был казнодія, еднaк его ганила невіста за казанье трудное, же ся з него нічого не научила и не отнесла пожитку душевного [...] А кгда будеш мовити шо на казаню, а то чим не доведеш, скажуть люде, же то непрада [sic!] и твои вымыслы (Галятовський 1985: 218, 517).

Як слушно зауважив Володимир Кречотень “проповідники другої половини XVII ст. робили велику послугу літературі, переносючи на Україну нові теми і сюжети” (Кречотень 1983: 44).

Численні дослідники творчої спадщини проповідників, зокрема М.І. Костомаров (1874: 355-379), М.Ф. Сумцов (1884: 17-28), М. Марковський (1894: 5-6), С. Шевченко (1909: 117-118), П. Житецький (1889: 147-148), В.М. Перетц (1926) були не надто високої думки про літературні якості І. Галятовського і А. Радивилівського, оскільки підходили до вивчення їх літературної діяльності, насамперед, як історики, оцінюючи не стільки художню майстерність проповідників у викладі матеріалу, скільки історичну вартість наведених у проповідях прикладів про Демокріта, Птолемея, аргонавтів та свідчень стародавніх поганських письменників Ціцерона, Таціта, Плутарха, Геродота та ін.

А. Радивилівський у своїй творчості вільно користувався найрізноманітнішими книжними джерелами, чим не поступався перед І. Галятовським, котрий належав до найосвіченіших людей свого часу.

Досконале знання ними латинської мови обумовлювало доступ до західної культури, а той факт, що численні посилання на грецьких авторів (Гомера, Плутарха, Ксенофонта) ніколи не супроводжувалися автентичними цитатами, дозволяє вважати, що грецькі тексти вони використовували через латинське посередництво.

Для А. Радивилівського античні автори були не менш продуктивним джерелом сюжетів, ніж агіографічні збірники та праці істориків християнської церкви. Якщо ж у проповідях він часто переказує уривки із житій різних святих без посилань на джерело або ж з посиланнями на зразок “пишется в отечнику святых” (Радивилівський 1668), то у світських оповіданнях зустрічаються численні посилання на конкретних античних письменників.

Підрахунок використаних обома проповідниками античних авторів дав такі результати:

А. Радивилівський запозичує:

- два сюжети з *Одіссеї* Гомера (про перетворення Одиссея):

...Гомерус, оный славный поета, дал был златый жезл Палладѣ-богинѣ, которым Улиссеса з старца шпетного в барзо сличною обернула млоденца.

Сын божій Маріей дал ласку, нѣбы златую лѣску, которую з глиняных сосудов, Василия Великого, Григорія Богослова, Іоанна Златоустаго и прочіих учителей церковных, навет самых спросных грѣшников, яко то разбойника, Марію Єгипетскую и иных немало, в златые обернула начиня... (Крекотень 1983: 336).

Была нектдысь валная зо всеи греческою земли под Трою военная выправа. Пописовал Улиссес по всѣх провѣнціях, по мѣстах і мѣстечках воина. Слышачи тоє, Тетис, Ахиллессова matka, а обавляючися, жебы его, хочай малого, на войну не взято, хотячи то утаити, такои на тоє ужила штуки: убравши его по-бѣлоголовску, межи цорками ховала. Улиссес, вѣдаючи о том добре, чи з шпѣтков, чи ли теж з вѣщков, же Темис має сына, приѣжджает в дом матки его, питаючи, где сына подѣла. Matka мовит: “Не маю я сына, славный гетмане, жадного, опроч цорок”, - и ставит все свои дѣти в одѣню бѣлоголовском (Крекотень 1983: 336).

- один сюжет з *Гекуби* Евріпіда (вірш 435) (про невинність Поліксени):

...Пишет вправді Еврипидес о єдній панні, которую звано Поліксени. Тая, мовит, так ся кохала в паненстві, же кгда грекове добили єя мѣста, жебы кто єй квалту не учинил в паненстві, на все войско с плачем заводала: “О грекове, котории спустишилисте мое мѣсто, умираю хентне, абы жаден не доткнулся тѣла моего, смѣле шію мою кладу под мѣч, волную зас мене, абим волною умерла, для бога вас прошу, отпустивши, забійте”. Тєды, то вымовивши, показала перси, яко образ, пієнкные, а, приклякнувши пред всѣм войском, жалю полные вырекла слова до єдного млєнца: “Ово тые перси, млєднєчє, поневаж прагнеш пробити, пробій, а ежели зас хочеш шію утяти, ово и шія готова, тьлко нехай ненарушоною в паненстві моем зостану (Крекотєнь 1983: 335).

- один сюжет з *Історії* Геродота (книга 3) (про царя Дарія):

...Пишет Геродотус, же кгда цар Даріуш подбил был под себе Гирканы, Парты, Сараціны, на той час воды, котории там з єдного достатнего жродла вытѣкали на оныи краины, казал высокими обваровати горами. А тое учинил в той цель, абы оных краин народ, прагненєм//вод зморєный, с подарками до царя приходил. Что кгда чинили, брали позволенє на черпанє вод... (Крекотєнь 1983: 268).

- один сюжет з *Анабазіс* Ксєнофонта (книга 3) (про випробування подружньої любові та вірності вірменського царя Тиграна і його дружини у полоні перського царя Кіра):

... Пишет Ксєнофон, славный гисторик, о єдних кохаючихся в себѣ малжонах. Кгда, мовит, найпотужніший Кир, цар перскій, арменського царя Тикграна на войнѣ звѣтяжил и єго посполу с жєною в вязєню мѣл, дня єдного, кгда обоих на обѣд мѣл, пыталса чим бы отважил свою жену. Отповѣсть: “Все царство, о цару, а над то еще живот и кров отважил бым”. Кир-цар, утѣшившися, а барзѣй задивившися так великой любви малженской, милосердіє показал над ними и правом певным знову им царство привернул. Цар оный арменскій Тикгранєс, вернувшися до своєи отчизны, розславуєчи великою мудроствє и милосердіє Кирова, о оном втож пытал жены своєи, которая так отповѣдила: “Не вѣдаю правѣ того, о чом ся пытаєш, бо на той час, у которогом с тобою посполу была в вязєню, нѣкгдым очєй моих на жадного онѣ мысли не обернула, опроч того, который мене кровію и животом откупити был постановил” (Крекотєнь, 1983: 283).

- п'ять сюжетів з твору *Про життя, вчення та висловлювання славетних філософів* Діогєна Лаєртійського (Лаєрція):

В Крєції двѣ мѣста, Аѣины и Єкгина, головную // межі собою мѣлі неприязн, і неволно было под горлом з єдного переходити до другого и на час малый. Єсли который чєловѣк з Аѣин до Єкгины пришол бы, нехай горлом караный будєт. Плято, зацный філєзоф, лєгцє важаєчи тое право яко нерозумное, пришол з

Аѳин до Єкгины в певной справѣ своей: Зраз его поймано, сужено, яко преступцу права, на смерт всказано. Взаяся за Плятоном мощно Анницерис Цинерикус и речет: “Правда, же выданое ест право, абы з Аѳин до Єкгины и з Єкгины до Аѳин жаден не переходил. Але уважте, на кого ся стягает тоє право. Читайте оноє: ‘Если который чловѣк з Аѳин до Єкгины пришол бы, горлом нехай будет караный! На кого ж выдано тоє право? Кому заборонено ходити з єдного мѣста до другого? Простому чловѣкови. Але не філіозофови, не лѣтератови, яким ест Плято. Бо філіозофове не сут так, яко иннии люде, не простыи люде, але чтос среднего межи богом и людьми”. И вмовил, же Плятона, яко великого філіозофа, волно пущено (Крекотень 1983: 295).

Діоенес-філіозоф, будучи єдного разу в мѣстѣ Миндїйском, обачивши мѣсто самое в себѣ барзо щуплое и домы в нем благіе и низкіе, а брамы до мѣста высокіе и широкіе, яко был пахолок кротофланный и утѣшний, ставши в рынку, речет голосно: “Мужіе миндїйскій, брамы замкнѣте, абы мѣсто ваше не выйшло”.

О, кто ж з нас не вѣдает, же в небѣ непребраніи сут достатки! Кто не вѣдает, же там полно злата, полно каменія дорогого, полно шат, полно зотоглавов розмаитых... (Крекотень 1983: 299).

Пишет Ляерцій о Анаксагору-філосору, которого, кды позывано достатки и фолварки, он волѣл того всего пострадати, анѣжели ся до права удати. В том, кды его прїятелы строфоват почали, мовячи: “О что ж такого чиниш, Анаксагоре? Родителы твои так долгий час набывали, а ты тоє все за єдин час утратити хочеш?” А он на то (пальцем указавши на небо) так отповѣдил: “Ото отчизна, ото достояніе мое ест, о тоє я старанє маю” (Крекотень 1983: 305).

Біон-філіозоф, обачивши богача лакомого, который пѣнязь до пѣнязя прибирает, а никому нѣчого не дает, завоал: “Сей не ест паном над достатками своими, але достатки его над ним сут паном”.

Чрез що давал знати, же яко слуга наемный албо куплений у пана своего завше ест в працы, в страху, в небезпеченствѣ, так богача лакомого сердце завше ест в фрасунку, в страху, в замешаню и розмаитых небезпеченствах [...]. Яко теды богачы, которые ся в распустѣ телесной и розрутности кохають, так и тыи, которые суть лакомыи, не наслѣдять царствія небесного... (Крекотень 1983: 310).

Діоенес-філіозоф у єдного розрутного чловѣка просил гривны сребра. Он, здумѣвшись его злой прозбѣ, пытал: “Пане філіозофе, що бы в том была за причина, же у инших по єдиному пѣнязю звыклес просити, а у мене тепер просиш цѣлон гривны?” Отповѣдѣл Діоенес: “Для того тоє учинил, же у инших знову взяти сподѣваюся, а у тебе нѣкды потом взяти що жадной не маю надѣи”.

Через що давал знати, же чловѣк розрутный прутко приходить до такого убозства, до такой нендзы, иж потом и пѣнязя дати нѣкому не может... (Крекотень 1983: 311).

Набагато більше посилянь на *Паралельні біографії* і *Моралії* Плутарха; Радивилівський запозичує звідти аж 14 сюжетів, починаючи оповідь з конкретного посилення на автора: “пишет Плутарх”, “пишет Плутарх-философ” і подібне:

Великую любов и состраданіе великій Александер показал над Дарієм, царем перским. // Кгда, вшедши до мѣста, Сусис названого, вступил до палацу его, барзо мистерне збудованого, и там, приступивши до ложка, на котором лежал Дарій-цар, наполю умерлый, так ся ку нему гойным и ласкавым стал, же, порушений любовію, знял з себе одежду царскую і пріодѣл его, а обемшиего, з великим плачем и жалем такими словесы потѣшал: “Буди утвержден, царю Даріе, а повстань” (Крекотень 1983: 262).

...Блукаючися памятію моею по веселым полю исторій свѣтовых, яко межи цвѣтами, межи отважными царей и гетманов справами, напалем на то, же кгда Темистоклеса-атечник, бѣглый в военных справах гетман, з власной своєї отчизны збѣгши в Персію, пришол до Ксерксеса, з прістя так великаго гетмана цар так ся утѣшил, же зараз в снѣ заводал: “Темистоклеса маю!” И иле ся разый збуживал, завше стражи пытал, чили з ним еще ест Темистоклес. А то для того, же ся сподѣвал за поводом такого мудрого гетмана царство свое розширити и значные звѣтязства одержати... (Крекотень 1983: 263).

...Пишут историкове, же Птолемей Філяделф, цар егіпетскій, абы ему смерть з памяти нѣколи не выходила, завше при обѣдѣ и банкетѣ смутный смерти образ, чашку главы умерлаго чловѣка, при собѣ мѣвал. И коли люде, подпивши собѣ, при банкетах звыкли о смерти анѣпомислити, оный цар на тот час слугам своим, при столѣ службу отправующим, приказал, абы что раз овны слова припоминали: “Смотри, цару, и бач а з собою розмышляй, же тот, которого тут кости и чашку видиш, таким пред тым был, яким ты тепер зостаеш, а так прійдет колис час, которого ти ему маеш быти подобным, и твоеи головы чашка ровным способом а столы царскіи принесена будет”. И тую чашку головы чловѣка умерлаго, почавши от царя, аж до напоследнѣшого, кгда себѣ подпїяти почали, ношовано, оных до них уживаючи слов: “О вы вси, которыисте ся тут собрали, абысте себѣ весело подпили, юж приближающей смерти не запоминайте, а, позираючи на тьи кости, памятайте, же прійдет тот час, же и вы // оному подобными будете” (Крекотень 1983: 272).

Пишет Плутарх, же єдного разу обиватели Фивейскіе змовилися своего князя Ахіаша забити. О которой змовѣ єдин прїятель его зычливый ознаямующи, послал до него якнайскорѣй з листом, приказавши посланцу, жебы самому князю отдал в руки, мовячи, абы зараз той лист читал, бо барзо в нем пиная и великая потреба. Але князь, будучи веселым при гостях, сховал лист, не читаючи веселым при гостях, сховал лист, не читаючи: “Нехай (правѣ) тая пиная потреба пождет до утра”. А кгда ноч настыгла, напали на него оные неприятели и скололи его. И так, иж откладал читане в листѣ пилной потребности до утра, не дождал утра... (Крекотень 1983: 280).

Пишет Плютарх-філіозоф о Александръ Великом, же оскаржено ему єдного подданого, иж завше о нем зле мовит. Он его что бы мѣл карати, теде еще за тоє ударовал гойными дарами. През что так ку себѣ наклонил подданого, же что пред тым бывал бмовцею его, то стал ся великим проповѣдником цнот его. Почувши тоє, Александер речет: “Сія ест похвала Александра: з недругов чинити друзей” (Крекотень 1983: 282).

Покорный был Агдетоклес, цар сіцильйскій. Который, абы себе не запомнѣл гончарским быти сыном, службу столовую начинем гончарским приоздоблял... (Крекотень 1983: 283).

О [...] атенчиках пишет Плютарх, иж пса єдного, который // вѣрне им служил, в старости его достатне аж до смерти живили.

Єсли ж атенчикове, поганими будучи, такою вдячност волом и псом, з молодости им вѣрне служачим, показовали, иж, кгда до старости пришли такои, же им робити и жадной послуги для немощи уже отпраовати не могли, великое о них мѣвали старань, кгда их от вшеляких прац уволивши, аж до самой смерти з своих добр живили, яко ж гсподар-християнин о челядцѣ своей, на услугах его состарѣлой, уже згола працьовати для слабости здоровья своего не могучей, не повинен мѣти стараня?! А кгда захорѣет, як не маєте о здоровю єи промышляти? ... (Крекотень 1983: 284).

Темедіус-цар такое был на чужоложников право, абы обоих тѣла секирою розсѣканыє были, а кгда сын его власный чужоложество пополнил, прикладом твое на сынѣ своем выразил... (Крекотень 1983: 286).

...Пишет Плютарх о Лгесилаусѣ, царю лецедемонском. Той, маючи звязок и злучене оружія, сполную нмвленную оборону з поблизкими сусѣды, же частые отпраовал битвы, прикрая была рѣч звязковым завше быти в полю, в галасах и невчасах военных, и нарѣкали особливе, же их болш было, нежели ляцедемонов. Донеслося тоє до Лгесилауса, же панове звязковыи шемрут о тоє, же их болш далеко, нежели ляцедемонов. Он, хотячи указати: что за люд был ляцедемонскій, хоч его менш было, скупил все войско на єдном полю, якобы для попису и браку, и кажет возному обволати наперед, абы на сторону выступовали вси кравци. “Выступуйте, кравци!” И выступили. По том: “Выступуйте, шевци!” И выступили. “Выступуйте, ковальѣ, грабарь!” // И выступили. “Выступуйте, ткачи, кушнерѣ!” И выступили. Тоє ж и о инших ремесниках мовил. И так порядком вси иншіи ремѣсники на сторону преч з войска выступовали. Пришло до того, же з ового звязкового так великаго войска не зостали на пописовном полю, єдно самыи ляцедемонове, бо у них не годилося служити и отпраовати войны жадным ремесником, ани подлого стану людем, тылко самой шляхтѣ. И речет, усмѣхаючися, Лгесилаус до звязковых: “Бачите заправды, о мужіє, же мы далеко болш даємо людей до войны, нежели вы”. През що мудрій гетман указал звязковым тоє, же болш помагаєт гетманом до одержаня звѣтязства над непріятелями малость добрых и отважных молодцов, анижели великост люду, до войны неспособного и незвиченого (Крекотень 1983: 289).

...Пишет Плотарх, же кды єдного разу Кесар округом ъхал на морю а нанавалности так великіи повстали, же округ залевати почали, что видячи, стирник трвожити ся и лякати почал, смотрячи на то, Кесар речет: “Не бойса, с тобою албовѣм єст щастя Кесарово”.

Яких слов Кесар ужил на потѣшеніе и змоцненіе стирника, подобных слов архангел Гавриил уживает на потѣшеніе и змоцненіе Маріино, рекши: “Не бойса, Маріе, поневаж господь с тобою. С тобою не фортуна Кесарева, але семогущаго бога благодат и покров...” (Крекотень 1983: 298).

...Пишет Плотарх-философ, же кды царя Антиоха, второго сына Диметріушова, єдин шляхетный младенец през суплику простила, абы ему за отважные и вѣрные услуги отца его якую дал нагороду, слухачу православный, отповѣдѣл ему Антиох-цар: “О шляхетный младенец! Я нагороды и дары не отцевской але власной каждого цнотѣ давати звиклем”.

Як поступил Антиох-цар з оным младенцем, упоминаючимся у него за цноты отца своего якои нагороды албо чести, так Христос Спаситель дня теперешняго, входячи в Іерусалим на страданіе, поступил з Іаковом и Іоанном. Не хотѣл Антиох-цар онаго младенца за отцевскіе працы рицерскіе и цноты в дворѣ своем царском жадного почтити честію албо жадной дати нагороды, кды рекл до него: “О младенец! Ям не отцевской, але власной кожного цнотѣ звикл давати нагороды”. Не хочет и Христос Спаситель сынов Зеведеовых Іакова и Іоанна без прац и заслуг их власных честію в царствіи своем почтити... (Крекотень 1983: 310).

...Пишет Плотарх, же кды Амазис-тиран Біасови-философови розказал был, абы ему з офѣри что бы ему з офѣри что бы найлѣпшого и найгоршого было прислал, он, язык оттявши, послал ему, выражаючи тоє, иж язык єст члонок и найлѣпний и найгорший. Найлѣпший єст, осли своєи повинности слушне будет заживати. Найгірший зас єст, если оную опустит.

Але найбарзый на той час язык найлѣпшим єст члонком, кды оным чловѣк грѣхи свои визнаваєт, бо визнаваючи грѣхи, живот вѣчный чловѣк позыскуєт, замовчуючи зас грѣхи, призывает смерт вѣчную... (Крекотень 1983: 303).

...Пишет Плотарх, же нѣкоторая невѣста римская, от славного онаго маляра Зевксидеса просила, абы ей якій образ, которых немало мѣл, даровал. Он на волѣ ей дал, абы, якій хотѣла, взяла. А она отповѣдила: “Лѣпше єст, абы тот, который бѣглѣйший єст в малярствѣ”. Обобра, не позволила Зевксес. Что ж чинить? Заживает штуки такой, абы дознала, который бы повѣдал пред ним, же всѣ его образы огнем згорѣли. Мовит то слуга. Зевксес, послышавши тоє слово, завола: “Захавайте мнѣ Адонѣдеса! Захавайте ми Адонидеса!” – чим дал знати, же тот образ у него в большой ценѣ был, кды принамѣй оный хотѣл, абы от того пожара волный был, любо бы инший погорѣли (Крекотень 1983: 314).

Пишет Плотарх-философ, же кды єдин осляр от розгнѣваного на себе чловѣка был удареный, завола: “Для чого мене беш? Чи ли не вѣдаєш, же атенчик єстем?”.

Послышавши тоє, овый чловѣк, который его был ударил, зараз обернувши гнѣв свой на осла, речет: “Ты атенчик не естесь”. И так осла бычем по хребту ударил.

Тут же уважмо, слухачу. Душа // наша откуль свой маєт початок, если не з неба? Там ей отчизна [...]. Тѣло зась не откуль иноль, тылько з земли. Не ест оно атенчиком, не ест з неба. Для чого ж на того осла так естесмо ласкаве, же хочай нам забороняет входу до царства небеснаго, предся ему выбачаєм и вшеляко догажаєм, а душу что раз грѣхами смертельными, як бычами хлистаєм? (Крекотень 1983: 307).

Поодинокі сюжети А. Радивилівський запозичує у грецьких та римських істориків, не посилаючись на них безпосередньо у тексті легенд чи фабул або ж з посиланнями на зразок “пишеться в історіях”, “пишет един историк”. Зі змісту випливає, що це, зокрема, римський історик II-III ст. Клавдій Еліан (один сюжет із *Строкатих оповідань*), грецький історик Секст Юлій Африканський (один сюжет із *Кестена*), римський історик III-IV ст. Лактанцій (один сюжет), римський історик Сенека. Ці сюжети проповідник брав або безпосередньо з творів цих авторів, або ж запозичував їх через посередництво пізніших текстів. Можна припускати, що базовими джерелами запозичень тут виступали знамениті збірки проповідей Іоана Верденського, Меффрета, Йогана Герольта та ін.

Загалом же нам вдалося встановити, що А. Радивилівський посилається у своїх проповідях на 18 грецьких та римських авторів, надаючи перевагу історикам. При цьому для підтвердження, обґрунтування або ж доведення певної тези він наводить як реальні факти, так і загальновідомі античні анекдоти, персонажами яких виступали римські імператори Август, Веспасіан і Юлій Цезар; грецькі вожді Александр Македонський, Аристид, Фемістокл; знамениті філософи Анаксагор, Діоген, Платон, Демосфен, герої античних міфів. Щодо І. Галятовського, то він у збірці досліджуваних нами українськомовних творів, подає на полях досить конкретні посилання на античних письменників та істориків. Серед них вдалося виокремити 14 сюжетів з римських авторів та 4 з грецьких, зокрема:

З *Енеїди* Вергілія (книга 2):

- сюжет про Троянського коня:

“Прировнаю я монастырь до коня Троянского, которого греки учинили в(ъ) дерева на кшталт горы великого и великое войско в(ъ) немъ замкнули и написали з(ъ)верху: “Сѳфра богинѣ Мінервѣ”. А сами, ѿд(ъ) мѣста ѿступивши, скрылисѣ. Трояне того коня до мѣста в(ъ)провадили якъ ѿфѳру, богинѣ своей Мінервѣ данную, не вѣдаючи, же тамъ в(ъ)нутрь суть жолнѳре грецкіе, которыи потымъ в(ъ)ночѣ, з(ъ) коня вышедши, мѣсто Трояю ѿгнемъ и мечем з(ъ)буряли. Такъ в(ъ) монастырь кождомъ крыют(ъ)сѣ жолнѳре Хвы, законники, которыи // троякимъ крстомъ дховнымъ(ъ), якъ ѿружѣмъ(ъ), трохъ непріятелей душныхъ з(ъ)витажають и пан(ъ)ство ихъ буряте (Галятовський 1985: 97).

- сюжет з *Енеїди*, який у християнському прочитанні тлумачили як пророцтво про народження Богородиці:

“Бѡнѣтъ, еп(с)копѣ Алверенскій, набожный былѣ до престои бѣы, а гды єдногѡ часу до цркви стогѡ Міхаила з(ѣ) иншими людьми в(ѣ)шоль по сконченю службы бжеи, люде выйшли з(ѣ) цркви, а ѡнѣ самѣ зосталѣса. На тотѣ часть преч(с)таа два бѣа, з(ѣ) великимѣ аггловѣ ѡршакѡмѣ пришедши, дала єму шату коштовную бѣлую, в(ѣ) которой матерїи и тканѣа жаденѣ члвкѣ не можеть зрозумѣти (Галятовський 1985: 270).

З Квінта Курція:

- сюжет про Александра Македонського і Діомеда з *Історії Александра Великого Македонського*:

Такий былѣ Алеѣандрѣ крол(ѣ) Македонскій, до которого жолнѣре привели збойцу морскогѡ на имѣ Діѡмедеса, на морѣ поймавши, которого жолнѣре Алеѣандрѣ(ѣ) строфоваль, мовачи “Чему то розбїлешѣ и шкоду людемѣ чынишѣ”, - ѡ(т)казаль Діѡмедесѣ Алеѣандрѡвѣ: “Сѡ кролю, ты мене разбойникомѣ чынишѣ, же я самѣ єденѣ єдынимѣ(ѣ), чолнѡмѣ на морѣ ѣздачи, розбїлаю и шар(ѣ)паю, а себе самого не зовешѣ раббойникомѣ, который землею и моремѣ(ѣ) злѣчонные войска//провадачи, такь многѡ людей позабїлалѣ єси и южѣ в(ѣ)весь свѣтѣ(ѣ) кровью лю(а)скою ѡблалѣ єси”. Почувши тѣе мудрыє слова, Алеѣандрѣ нѣчогѡ злогѡ не чыниль Діѡмедесѡвѣ, ѡвшемѣ приналѣ єгѡ до себе и великимѣ панѡмѣ учыниль єгѡ (Галятовський 1985: 99).

З Плінія:

- сюжет про пророцтво Дельфійського оракула аргонавтам щодо Богородиці і про храм, споруджений Ясоном у м. Цизик на честь Діви Марїї з *Naturalis historia*:

В Цизику, мѣстѣ Геллеспонскомѣ, гды збудовали божницю аргонавте и пытали Аполлина, болвана, Пиѡлѣса названого, кому бы тую божницю мѣли посватити, ѡ(т)казаль злый духѣ, в(ѣ) томѣ болванѣ мешкаючїй: “Мрїи, слова предѣвѣчнаго родителцѣ, нехай будеть посщенна”. И тѡє дѣлалосѣ того ж часу пре(а) рож(а) ествомѣ(ѣ) Хвы(м) тысячею и двома стѣ лѣтѣ (Галятовський 1985: 289).

В Цизику, мѣстѣ гелеспонскомѣ, гди збудовали божницю аргонавте и пытали Аполлѣна, Пиѡлѣса названного, кому бы тую божницю мѣли постити, ѡ(т)казаль злый духѣ, // в(ѣ) томѣ болванѣ мешкаючїй: Мрїи, слова пре(а)вѣчнагѡ рѡдителцѣ, нехай будеть посщенна. И тѡє дѣлалосѣ тогѡ (ж) часу, пре(а) рѡ(а)ствѡмѣ Хвымѣ, тысячею и двомасти лѣтѣ (Галятовський 1985: 394).

- античний анекдот про пророцтво Дельфійського оракула царю Амадеусу, який мав правити у тїй землї, де на нього впаде дощ:

Амазеусь [sic!], кроль єгвпетскій, ω(т) Актисана, крола муринскогѡ, войною з(ь) Єгвпту выгнанный, волочилса по свѣту и пыталъ Аполлѣна, своегѡ бога поганскогѡ, чи будетъ в(ь) якої краинѣ панствѡ мѣти. С(т)повѣдѣлъ дѣвольт, в(ь) болванѣ мешкаючій: тамъ будешъ кролевати, где тебе доджчъ з(ь) нба покропитъ. С(т)толь поихалъ онъ в иншую сторону и в полю з людомъ ѡдпочивалъ и з(ь) фрассунку заснулъ. Жона егѡ, названаа Уранось, то естъ нбо, сидачи над(ь) нимъ, жалосно мовила: ти нещасливый естесь и я не//щасливал естемъ, же по свѣту волочимоса и своегѡ мѣсца не маемѡ. И почала на(д) лицемъ егѡ плакати барзѡ такъ, же все лице егѡ слезами своими ѡбфите покропила, дла которіхъ, слезъ, ω(т) сну ѡчнудса и припомнѣлъ собѣ ω(т)повѣдъ Аполлѣнову, вѣдаючи, же егѡ жена Ураномъ, тѡ естъ небомъ, сѡ називала, с которогѡ, неба, доджчъ егѡ покропилъ, бѡ слезы жены своеї доджчемъ називалъ, и тамъ казалъ мѣсто будовати, и тамъ почалъ кролевати, которое мѣстц назвалі Уранополѣсі, же егѡ жена Уранось была названаа (Галятовський 1985: 400).

З Евтропія:

- сюжет про воїна, який кинув камінь на ікону Богородиці і від цього загинув з *Бревіарія (Breviarium ab urbe condita)*:

Єдень члвкъ на има Костантинъ уинулъ каменемъ на образъ престои бци и скрушил егѡ и подопталъ ногами. Ёды упалъ на землю, теда показаласа єму въ снѣ престаа бца и//мовила: “Вѣдаешъ ты, як(ь) великую злость мнѣ учинилса, Але учинилса тое на свою голову”. Потомъ война была з(ь) сарацинами. Єдень сарацинъ каменемъ з(ь) куц и военной война нещасливогѡ Костантина ѡного ударилъ, на мурѣ стоячого, который упалъ з(ь) муру. В(ь) той часъ лице и голова егѡ скрушиласа (Галятовський 1985: 291).

Із Светонія:

- сюжет з *Життя дванадцяти цезарів (De vita Caesarum)* про пророцтво Дельфійського оракула Неронові щодо його загибелі від власного меча:

Нероновѣ повѣдалъ Аполліо, жебы сѡ ог року ѡбавалъ. Онъ, маючи л лѣтъ, розумѣлъ, же о и г лѣта мѣлъ житии на свѣтѣ, дла тогѡ удалса на лотровствѡ, панствѡ, вшетеченствѡ, чужоложствѡ, ѡкрутенствѡ, Але жолнѣре ѡбрали Галбу цесаром(ь), который мѣлъ о и г лѣта. И на тѡй часъ Нерѡ, тѡе почувши, самъ себе мечемъ забилъ (Галятовський 1985: 398).

З Павсанія:

- сюжет з *Опис Еллади (Descriptio Graeciae)* про пророцтво щодо зруйнування міста Ліберта свинею:

Было негдась мощное Лѣберта на гоѣ Сѡлимпѣ, ѡ котормѣ Лѣберъ, богъ поганскій повѣдпль, ижъ оноє свина загубить. Поганее розумѣли, же тѡ неподобнаа рѣчь, абы свина такъ мощное мѣстѡ в(ъ) мурахъ мѣла вивернути и из(ъ)губити. Потим(м) рѣка названнаа Свина, ѡ(т) дождю великогѡ розлалася и тоє все мѣстѡ з(ъ) лю(д)ми затопила и з(ъ)губила (Галятовский 1985: 398).

З КАССИДОРА:

- сюжет з *Исторіи в трьох частинах (Historia Ecclesiastica tripartita)* про Діву Марію, яку нагодувала і напоїла пальма, схиливши гілля:

Гды преч(с)тал два з(ъ) Хртомъ до Єгѡпту пре(д) Ирѡдомъ уходила, ѡ(т)почивала по(д) деревом(ъ) палмовымъ высокимъ. На той часъ мовила, гды бы м(ъ) могла ѡвоцѡвъ з(ъ) твоєи палми зажигити. Мовил(ъ) Іѡсифъ стый преч(с)той бци: “Ты мыслишь ѡ ѡвоцахъ, а я мышляю ѡ водѣ, которой тутъ не достанетъ намъ”. Теды Хс, на рукахъ преч(с)той двы будучи, заволаал(ъ): “Схилиса, дерево, и покорми ѡвоцами матку мою”. И заразъ дерево верх(ъ) свой до землѣ схилило, з(ъ) которогѡ преблагословен(ъ)наа Мрїа и Іѡсифъ, нарвавши ѡвоцѡв(ъ), посилил(ъ)са. Потымъ мовил(ъ) Хс: “Повстань, дерево, и ѡтвори закрытоє жродло в(ъ) коренѣ твоємъ”. И зараз са стало такъ, з(ъ) которого жродла Мрїа и Іѡсифъ воды напилися и оселка своего напоили (Галятовский 1985: 252).

З ОВІДІЯ:

- сюжет з *Метаморфоз* (книга 15, 454-478) про переселення душ:

Пѣтагѡрасъ споминаєть таємници єму ѡ(т) Аполлѣна делѣцкогѡ ѡблвеннии, але фалшивьи, же пекла нѣ машъ и дармѡ люде єгѡ болатса, же души людеѣ умираючихъ вступують в(ъ) тѣла иншихъ людеѣ родачих(ъ)са и в(ъ) тыхъ тѣлахъ мешкають. Албѡ тежъ души людеѣ умерлыхъ входа(т) в(ъ) бестїю чвороногую албо в(ъ) рыбу албѡ в(ъ) птаха, албѡ в(ъ) якуюколлекекъ гадину. Тую Пѣтагѡрасъ кламльвую науку ѡ(т) кламливогѡ га поганскогѡ дїавола взавши, самъ кламаєть... (Галятовский 1985: 401).

- сюжет з *Листів з Понту (Epistulae ex Ponto)* (рядки послання до Максима), які християнська традиція тлумачила як провіщення про Богородицю:

Овѣдїушь вѣршописецъ, бучи поганином(ъ) на вигнаню межи сарматами, написаль ѡ престой бци вѣрши, в(ъ) которыхъ бгинею єи назыєть, мѡвачи: “Вѣръ тому, що я мѡваю, в(ъ) тым(ъ) тѣ упевняю, же в(ъ) Сармацкой краинѣ, ѡ тымъ добре знаю, з(ъ) нба са тутъ з(ъ)авило чудо, повѣдають, през(ъ) богиню, котрую всѣ тутъ выславляють (Галятовский 1985: 281).

З ЦИЦЕРОНА:

- античний анекдот з *Тускуланських бесід* (*Disputationes Tusculanae*) про облудне пророцтво Дельфійського оракула Пірру, царю Єгипту:

Пѣррусь, кроль Єпфротсїї, гды хотѣль з(ъ) римланами войну точити, питаль Аполлѣна, бѣга своєгѡ поганскогѡ, якъ єму// таа война поведетса С(т) повѣдѣль злый духъ, в(ъ) болванѣ мешкаючїй: “Лїоте еацїда романосъ вѣнцере поссе”. (Повѣдаю еацїда тебе римановъ могчи звѣтажити.) Пѣррусь, ты слова ѡ(т) повѣд(ъ)ю хитрою и вонтпливою ѡшуканный єсть, бѡ єгѡ звѣтажили римлане и войско єгѡ поразили (Галятовський 1985: 401).

- античний анекдот про те саме – відповідь Аполлона Крезу, з обіцянкою нібито виграти війну з греками:

Крезусовѣ, богатому кролевѣ Азіїї, питаючому и на войну идучому, даль Аполлїо ѡ(т)повѣдъ такую: Крезусъ, Галѣмъ [рѣку] переплинувши, великий скарбовъ достатокъ вывернетъ. На войну идучи, сподѣвалса звѣтажити неприятели и неприятелскїй скарбы вивернути. Але вывернулъ, звѣтаженный ѡ(т) неприятелей (Галятовський 1985: 401).

З ДИОДОРА СІЦІЛІЙСЬКОГО:

- античний анекдот з *Історичної бібліотеки* (*Bibliotheca historica*) про неправильно витлумачене пророцтво Гамількарові, що він нібито здобуде місто Сіракузи:

Амѣлкаръ, гетманъ Карѡаинсїї, гды з(ъ) войсками своїми ишол(ъ) добывати мѣста Сіракузовъ, сказаль єму богъ поганскїй, дхъ злый, в(ъ) болванѣ мешкаючїй, же мѣль вечеру ѣсти в(ъ) Сіракузах(ъ). Онъ розумѣл(ъ), же ѡзметъ Сіракузы и тамъ вечеру будетъ ѣсти. Але иначей сѧ стало, бѡ сіракузане, выпавши з(ъ) мѣста, єгѡ самогѡ поймали и привели до мѣста Сіракузовъ, где южъ любо не хотѣл(ъ), мусѣль ѣсти вечеру, неволникомъ зоставши... (Галятовський 1985: 152).

Із ПЛУТАРХА:

- сюжет з *Моралїї* про єгипетського царя Птолемея, який завжди тримав перед собою череп, аби пам’ятати про смерть:

Птолемей, кроль єгупетскїй, жебы смрть собѣ припоминаль, мѣль на столѣ трупюю голову, лежачую пре(а) очима своїми, а єдень слуга волаль: “Кролю, гладї и ты такїй будешъ”.

Нѡє, жебы собѣ смрть припоминаль, мѣль кости Адамовы в (ъ) кораблѣ своєм по(а) часъ потопу (Галятовський 1985: 187).

Із ВАЛЕРІЯ МАКСІМА:

- античний анекдот з *Дев'ять книг відомих вчинків та висловів (Factorum et dictorum memorabilium libri IX)* про Філіпа Македонського, який, повіривши пророцтву Дельфійського оракула, що він загине від воза, знищив усі вози, але загинув від меча, де був намальований віз:

Филипъ, крoль македонскій, пыталъ Аполлонова бога, чога бы са боати мѣлъ. Со(т) повѣдѣлъ Аполло, духъ, злый, в(ъ) бoванѣ мешкающій: стережиса воза. Онъ казалъ зо всегo крoлевства своегo вози випровадити, Але Павзанѣса егo забилъo мечемъ, на котoромъ възъ билъ нарисованный (Галятовскій 1985: 397).

- античний анекдот про пророцтво Аполлона Дафедасу, який мав загинути від коня, а загинув, скинутий пергамцями зі скелі, що була подібна до коня:

Дафѣдасъ мѣлъ вѣдомость о(т) Аполлонова, же мѣлъ о(т) кoна з(ъ)гинути, она са кона выстерѣгалъ, а гды до Атталаса, крoла пергамовъ, пришлоъ, которогo билъ oбразилъ, казалъ поймати егo и зкинути з(ъ) скали, котoрую кoнемъ званo (Галятовскій 1985: 397).

- античний анекдот про Креза, якому Оракул напрозорив царювання в його царстві мула, і ним дійсно став Цирус, якого називали мулом, себто метисом, оскільки його мати була медійкою, а батько персом:

Крезусовѣ повѣдалъ Аполло, жебы са стерѣглъ мула, котoрій маеть в(ъ) Медскoй землѣ пановати. Крезусъ, розумѣючи, же то неподобнаа речъ, жебы мулъ былъ крoлемъ оу медовъ, и вѣрилъ, же будетъ егo панство долгo трвати, Але осталъ крoлемъ ме(д)ски(м) Цирусъ, которогo называнo муломъ, же матка егo была меда, отецъ перса (Галятовскій 1985: 397).

Густе запозичення сюжетів вимагає з'ясувати, наскільки творчо підходили українські проповідники до використання античних текстів.

Свого часу Михайло Марковський, дослідник творчості А. Радивиловського, зіставляючи приклади, які наводив проповідник з латинськими оригіналами дійшов висновку, що “відмінність текстів іде іноді дуже далеко і стосується істотних сторін прикладу” (Марковський: 109).

Здійснена нами зондажна перевірка показує, що це справді так: і в А. Радивиловського, і в І. Галятовського використані фрагменти переказуються дуже спрощено. Разом з тим, коли автори прямо цитують якусь фразу з оригіналу, то перекладають її абсолютно точно. Наприклад, І. Галятовський, показуючи сюжет з *Енеїди* Вергілія про Троянського коня, пише так:

Прировнаю я монастырь до коня Троянского, которого греки учинили з(ъ) дерева на кшталт гыры великого и великое войско в(ъ) немъ замкнули и написали з(ъ) верху: “офера богине Минерве”. А сами, о(д)ъ места о(д)ступивши, скрылися. Трояне

того коня до места в(ъ)провадили якъ ѡферу, богине своєї Мінерве даную, не ведаючи, же тамъ в(ъ)нутрь суть жолнере грецкіє, котѡрыи потымъ в(ъ)ноче, з(ъ) коня вышедши, место Трою ѡгнемъ и мечемъ з(ъ)бурыли (Галатовський 1985: 97).

В оригінальному тексті це місце читається так:

...fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum tot iam labentibus annis
instar montis equum diuina Palladis arte
aedificant, sectaque intexunt abiete costas;
uotum pro reditu simulant; ea fama uagatur.
huc delecta uirum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cauernas
ingentis uterumque armato milite complent

(Publius Vergilius Maro 1946: 13-20).

А. Радивилівський посилаючись на 50 лист Сенеки до Луцилія розповідає про поведінку карлиці Гарпасті:

...По жене его зостала при нем в дому єдина блазниця, Гарпастес названая, которая нагле ослепла, але, же була глупая, не хотела того до себе знати, и овшем мовила, же я добре вижу, але дом темный, окна замкненые. И проводить ся некому не дала, любо що раз упадала и водала, жебы ю на видок выпроважено... (Крекотень 1983: 323).

В оригіналі це місце читається так:

... Harpasten, uxoris meae fatuam, scis hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim aversissimus ab istis prodigiis sum: si quando fatuo delectari volo, non est mihi longe quaerendus: me rideo. Haec fatua subito desiit videre. Incredibilem rem tibi narro, sed verram: nescit esse se caecam: subinde paedagogum suum rogat ut migret ait domum tenebricosam esse... (Lucius Annaeus Seneca 1965: 102, 103).

В цілому ж способи використання проповідниками античних текстів можна звести до 3 моделей:

- 1) буквальний переклад 'простою українською мовою';
- 2) вільний переказ, часто зі значним спрощенням;
- 3) створення власного оповідання на ґрунті прочитаного.

Це дозволяє стверджувати, що українські проповідники з кола Києво-Могилянської колегії були з античною спадщиною на 'ти': вони не лише вільно оперували нею, а й препарували її на потребу проповідницького жанру.

Література

- Біда 1975: К. Біда, *Іоаннікій Галятовський і його "Ключ розуміння"*, Рим 1975.
- Галятовський 1985: І. Галятовський, *Наука, або спосіб зложеня казаня*, I, у: Галятовський, *Ключ розуміння*, Київ 1985, с. 211-238.
- Гнатюк 2010: Л. Гнатюк, *Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції*, Київ 2010.
- Житецкий 1889: П. Житецкий, *Очерки литературной истории малорусского наречия в XVII-XVIII в.*, I, Київ 1889.
- Костомаров 1874: Н.И. Костомаров, *Русская история в жизнеописаниях её главнейших деятелей*, II, СПб. 1874.
- Крекотень 1983: В.І. Крекотень, *Оповідання Анатолія Радивилівського*, Київ 1983.
- Крекотень 1987: В.І. Крекотень (упоряд.), *Українська література XVII ст.*, Київ 1987.
- Марковский 1894: М. Марковский, *Антоний Радивилевский, южнорусский проповедник XVII в.*, Київ 1894.
- Огієнко 1995: І. Огієнко, *Історія української літературної мови*, Київ 1995.
- Перетц 1926: В.М. Перетц, *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVII веков. I.*, "Сборник Отделения русского языка и словесности АН СССР", CI, 1926, 2, с. 1-176.
- Сумцов 1884: Н.Ф. Сумцов, *Іоаннікій Галятовський (К истории южнорусской литературы XVII в.)*, Київ 1884.
- Радивилівський 1668: А. Радивилівський, *Вънец Христов з проповідій неделных*, Центральна наукова бібліотека Академії наук України ім. Вернадського, ІпВ.-1, 5546, 1668 рік, арк. 275-276.
- Чижевський 2006: Д. Чижевський, *Сімнадцяте сторіччя в духовній історії України*, у: *Слово многоцінне*, II, 2006.
- Шевченко 1909: С. Шевченко, *К истории "Великого зеркала" в Юго-Западной Руси. "Великое зеркало" и сочинения Иоанникия Галятовского*, "Русский филологический вестник", 1909, 3-4.
- Publius Vergilius Maro 1946: Publius Vergilius Maro, *Aeneis*, II, Москва 1946.
- Lucius Annaeus Seneca 1965: Lucius Annaeus Seneca, *Ad Lucilium. Epistulae morales*, I/1, Oxford 1965.

Abstract

Valentyna Myronova

Classical Authors in the Homiletics of the Kyiv-Mohyla Academy

The Ukrainian Baroque style of the 17th century can unite ascetic appeals with hedonism, refinement with bullying, abstract symbolism with naturalism, dynamics, passion, histrionics, enchantment and illusionism (*Ukrajins'ka literatura XVII st.*, Kyiv 1987, pp. 8-9). The writers and preachers of this century use allegories, metaphors and similes, as well as ancient and Christian images in their works. The significance and the functions of homily as a social genre are greater than those of an ecclesiastical institute. According to its content, form and social functions, homily expresses a special aesthetic mission and becomes distinctly a baroque one (V.I. Krekoten', *Opovidannya Antonija Radyvyl's'koho*, Kyiv 1983, p. 7). During this century, prominent Ukrainian Church and cultural personalities connected with the Kyiv-Mohyla Academy joined the space of western educational communication. They understood the sense and key ideas of ancient texts and Augustus' Latin era remained a symbol of versatility and high standards. The most prominent Ukrainian preachers of the second half of the 17th century were the students of Kyiv-Mohyla College Ioannikii Haliatovs'kyi and Antonii Radyvylovs'kyi.

Keywords

Homiletics; Kyiv Mohyla Academy; Reception of Classical Literature.